

ПРАВО

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340 +378.6

Міхневич Л. В.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПІДГОТОВКА ЮРИДИЧНИХ КАДРІВ У РІШЕЛЬЄВСЬКОМУ ЛІЦЕЇ ЗА СТАТУТОМ 1837 РОКУ

У праці розкрито процес підготовки юридичних кадрів за період дії другого Статуту Рішельєвського ліцею (1838–1864 рр.), формування навчального плану юридичного відділення, вивчення юриспруденції студентами камерального відділення та інституту східних мов; з'ясовано особливості навчального процесу ліцею та виявлено його здобутки у підготовці юристів.

Ключові слова: юридична освіта, Рішельєвський ліцей, статут ліцею, підготовка юридичних кадрів, навчальний план, юриспруденція.

Реформа системи народної освіти Російської імперії на початку XIX ст. передбачала формування шести навчальних округів та чіткої ієрархії навчальних закладів: університети – губернські гімназії – повітові училища – парафіяльні училища. Була напрацьована й солідна нормативна база організації та діяльності навчальних закладів, зокрема прийняті “Попередні правила народної освіти”, статuti університетів та “Статут навчальних закладів, підвідомчих університетам”. Водночас у цей час засновувалися елітарні навчальні заклади (ліцеї, гімназії вищих наук, вищі училища та благородні пансіони), які займали проміжний щабель між університетами та гімназіями. Такими закладами були: Демидовське вищих наук училище (з 1834 р. Демидовський ліцей) в Ярославлі, Імператорський ліцей в Царському селі (заснований у 1808 р., з 1843 р. Імператорський Олександрійський ліцей в Санкт-Петербурзі), Рішельєвський ліцей в Одесі (Статут затверджено 2 травня 1817 р.), Волинський (Кременецький) ліцей (діяв з 18 січня 1819 р.), Ніжинська гімназія вищих наук князя Безбородька (урочисто відкрита 4 вересня 1820 р., з 1832 р. ліцей) та благородні пансіони Московського (1779–1830 рр.) та Петербурзького (1819–1830 рр.) університетів. Навчальним закладом “особливого типу” вважався й заснований пізніше (13 січня 1868 р.) ліцей в пам’ять цесаревича Миколи в Москві, так званий Катковський ліцей.

Були спроби утворити й інші ліцеї. У 1832–1833 рр. урядом велась підготовча робота по відкриттю ліцею в Орші (нині місто в Білорусії) [1]. Проте після заснування університету св. Володимира в Києві від цього задуму відмовилися [2]. Сучасний російський дослідник історії ліцеїв О. Д. Єгоров називає восьмим ліцеєм Російської імперії – Слуцький [3, с. 10]. Однак, утворений на базі кальвіністської гімназії ще у 1628 р., він був польським навчальним закладом, а після приєднання м. Слуцька до Російської імперії не мав статусу вищого навчального закладу та й ліцеєм вже не називався.

Отже, впродовж ХІХ ст. в країні діяли шість ліцеїв, зокрема й Рішельєвський в Одесі. Ще в дореволюційний час відомості про цей заклад вміщувалися в статтях енциклопедичних та довідкових видань та в окремих наукових дослідженнях (І. Г. Міхневич, О. І. Маркевич, А. О. Скальковський, М. І. Ленц). Діяльність ліцею не залишилася без уваги й сучасних вчених – О. Л. Войно-Данчишиної, О. Д. Єгорова, Н. М. Зипуннікової, В. О. Томсінова, С. Р. Чуйка та ін. Разом із тим питання розвитку юридичної освіти в цьому закладі висвітлені лише частково. Становленню юриспруденції в ліцеї впродовж 1818–1837 рр. присвячена окрема стаття автора [4]. Тож метою цієї публікації є аналіз змісту юридичної освіти в період дії другого Статуту ліцею (1837–1864 рр.), з'ясування особливостей навчального процесу та виявлення його здобутків у підготовці фахівців-юристів.

Насамперед відзначимо, що урочисте відкриття Рішельєвського ліцею відбулося 7 січня 1818 р. За Статутом, який був Височайше затверджений 2 травня 1917 р., він був вищим навчальним закладом [5], але все ж у перший період своєї історії (1818–1837 рр.) і за структурою, і за навчальними планами заклад більше тяжів до гімназії, ніж до університету. Спочатку ліцей об'єднував: трикласне початкове підготовче училище, власне п'ятикласний ліцей, два вищі училища (комерційне та правознавства і політичної економії), пансіон для своєкоштных вихованців та педагогічний інститут [6, с. 39]. Згодом його структура кілька разів змінювалася і, врешті, заклад функціонував у складі одного підготовчого класу, 6 гімназичних класів та власне 4 ліцейських класів з філософським та юридичним відділеннями. Така структура ліцею збереглася з незначними змінами до прийняття нового Статуту 29 травня 1837 р. [7].

З цього часу, зберігши свою назву, Рішельєвський ліцей за структурою, програмами, системою викладання став фактично вищим навчальним закладом. Він мав два відділення: фізико-математичне й юридичне та інститут східних мов (утворений на базі Одеської школи східних мов, відкритої ще 1 жовтня 1828 р.). Неважко помітити, що така структура була вже наближена до університетської, де існували фізико-математичні відділення та юридичні факультети. Характер університетського факультету мало й засноване у 1841 р. третє відділення ліцею – камеральне. Зауважимо, що виникнення камеральних відділень в Російській імперії було пов'язане з різким ростом попиту на фахівців-управлінців. У Європі відповідні кадри готували на факультетах камеральних наук, тож, за європейським зразком, у Росії відкривалися камеральні відділення. Перше з яких, засноване у 1841 р. у Рішельєвському ліцеї, мало готувати спеціалістів для господарської та адміністративної служби. Такі ж відділення (розряди) наук були відкриті й при юридичних факультетах Санкт-Петербурзького (1843 р.) та Казанського (1844 р.) університетів. Широке вивчення “камеральних наук, у зв'язку з вітчизняним

законознавством” було запроваджено й у Демидовському ліцеї (1845 р.) [8, с. 669].

Строк навчання в Рішельєвському ліцеї становив три роки. Навчальний рік поділявся на два півріччя, які тривали з 1 серпня по 20 грудня та з 13 січня по 20 червня [7]. Прийом студентів проводився один раз на рік перед початком першого півріччя. Порядок вступу регулювали Статут ліцею та низка постанов Міністерства народної освіти. Бажаючі стати ліцеїстами складали іспит за гімназичний курс. При зарахуванні перевагу надавали гімназістам зі “схвальними атестатами”, нерідко їх звільняли від вступних випробувань. Однак, упродовж наступних років вимоги до вступників підвищувалися. Так, 19 жовтня 1844 р. міністерським циркуляром заборонялося приймати в Рішельєвського ліцею осіб, які мали незадовільні оцінки за гімназичний курс [9], а розпорядженням міністра народної освіти від 21 травня 1858 р. – зараховувати ліцеїстами осіб, які на вступних випробуваннях отримали хоча б одну незадовільну оцінку [10, с. 18]. Випускники гімназій, як і раніше, звільнялися від вступних іспитів [10, с. 19]. При вступі необхідно було надати документ про походження, без якого з 1847 р. на підставі постанови Міністерства народної освіти не приймали в студенти ліцею [11, с. 8].

Згідно зі Статутом 1837 р. ліцей готував фахівців для цивільної та військової служби. Зміст юридичної освіти в закладі був наближений до університетського і забезпечував підготовку фахівців з глибокими і системними знаннями у сфері юриспруденції. Тож, навчальними дисциплінами, що викладалися на юридичному відділенні ліцею були: енциклопедія і історія правознавства, російське законознавство, римське законознавство, римська словесність та практичне судочинство (§11 Статуту). Водночас студенти-юристи вивчали й загальноосвітні (філософію, російську словесність, загальну і особливу російську історію і статистику) та богословські (догматичне і повчальне богослов'я та церковну історію) курси (§12, 13 Статуту).

Проте навчальний план юридичного відділення не був сталим, і надалі він постійно модифікувався, запроваджувалися нові предмети з університетського курсу. Зокрема, відповідно до особливого розпорядження Міністерства народної освіти у 1839 р. вводилося викладання законів державного благоустрою і благочинності та законів казенного управління [12, с. 67]. У 1841 р. список юридичних дисциплін був поповнений предметом “судова медицина” [13]. 11 листопада 1841 р., як експеримент на три роки, в ліцеї встановлювався новий розподіл предметів і навчальний план юридичного відділення включав: церковне право, римську словесність, енциклопедію та історію правознавства, російське законознавство, практичне судочинство, римське законознавство, судову медицину та державне господарство, що об'єднувало політичну економію та науку про фінанси [14]. Згодом усі студенти-юристи стали вивчати церковне право (раніше цей предмет був обов'язковим лише для православних), а наука про фінанси була відділена від політичної економії та об'єднана з позитивним фінансовим законодавством.

Останні нововведення були затверджені міністром в кінці 1844–1845 н.р. Втім ліцею дозволили впродовж ще наступних трьох років удосконалювати навчальний план. Для студентів III курсу з 1846 р. читали окрему дисципліну – міжнародне право, виокремивши її з енциклопедії й історії правознавства, а другокурсники з 1847 р. стали вивчати російське державне право. Водночас, за прикладом юридичних факультетів російських університетів, “енциклопедію правознавства” виділили в окремий предмет,

а римське законодавство та римська словесність утворили курс “римське право” [6, с. 56].

Зауважимо, що разом із арабською, турецькою і перською мовами дисципліни юридичного відділення викладали в інституті східних мов, метою діяльності якого була підготовка чиновників державної служби з “достатніми в східних мовах знаннями, для заняття посад перекладачів” [7]. І лише у 1848 р. з його навчального плану були виключені енциклопедія правознавства, закони державного благоустрою, благочинності і фінансів, римське право і судова медицина [6, с. 56]. Натомість більша увага приділялася вивченню східних мов.

На інших двох відділеннях ліцею мали вивчати окремий предмет “огляд російських законів” [14], втім з 1846–1847 н. р. на фізико-математичному відділенні його викладання припинили. А в навчальний план камерального відділення, з метою збереження його одноманітності із такими ж відділеннями юридичних факультетів Санкт-Петербурзького та Казанського університетів, були введені такі курси як: закони державного благоустрою і благочинності, закони про повинності та фінанси – в обов'язку юридичного відділення, а також російські цивільні та російські кримінальні закони в скороченому вигляді [6, с. 55]. Таким чином, досягалася основна мета камерального відділення – спеціалізована підготовка фахівців з глибокими знаннями публічно-правових дисциплін для господарської та адміністративної служби (чиновників міністерств, поміщиків-агрономів, купців-заводчиків та ін.).

Надалі керівництво закладу докладало значних зусиль, щоб наблизити навчання в ліцеї до університетського курсу та перетворити його в університет. Тому навчальний план постійно удосконалювався. Так, у 1861–1862 н.р. юристам на першому курсі викладали такі дисципліни: енциклопедію законодавства; пояснення інституцій Юстиніана; логіку; російську словесність (лінгвістику); стародавню російську історію; загальну історію; догматичне богослов'я та німецьку мову. Другий курс навчання передбачав вивчення державного права; історії російського права; римського права; курсу римських давностей; логіки; російської словесності (історії російської літератури); нової російської історії; загальної історії; церковної історії та педагогіки. На третьому курсі ліцеїстів чекали: державне право; історія російського права; міжнародне право; закони про повинності і фінанси; закони благоустрою і благочинності; цивільне право; кримінальне право; російська словесність (історія російської літератури); церковна історія та педагогіка [15]. Навчальним планом цього року передбачалося вивчення й історії філософії, психології, політичної економії та статистики, однак через відсутність відповідних викладачів ці курси залишилися непрочитаними [15, с. 32].

Отже, таке впорядкування навчальних дисциплін та програм їх викладання поступово забезпечило впровадження спеціалізації навчання в ліцеї і, як наслідок, формування певних рівнів підготовки фахівців у сфері юриспруденції. Водночас освіта набувала більш-менш регулярного і наукового характеру, а випускники Рішельєвського ліцею отримували якісну юридичну підготовку близьку до класичної університетської.

Основною формою занять були лекції, які проводилися впродовж дня. Лише у 1841 р. міністр унормував навчальний час. Лекції читали з 8 до 2 години дня (по 6 годин в день) [16]. Відповідно до особливих правил викладання, які були

встановлені Попечителем Одеського навчального округу в 1839 р., викладачі ліцею готували детальні конспекти своїх лекцій [3, с. 130]. Ретельному відбору підлягали й рекомендовані до вивчення джерела та посібники. Згодом навчальна діяльність викладачів ліцею була поставлена під досить жорсткий контроль. У 1851 р. Міністерство народної освіти направило особливу інструкцію директору Рішельєвського ліцею з метою посилити нагляд за викладанням [17]. Усіх професорів зобов'язали перед початком лекцій подавати директору ліцею детальну програму зі свого предмета, вказавши обсяг, послідовність, методи його викладання і рекомендований посібник. Програма розглядалася та затверджувалася Радою ліцею, читати лекції без такого затвердження не дозволялося. В інструкції були вписані чіткі вимоги до програм, зокрема: 1) обсяг навчального предмету мав відповідати потребам ліцейської освіти; 2) програма мала вирізнятися науковістю і моральністю; 3) зміст програми мав узгоджуватися із вченням православної церкви і зі способом правління та духом державних установ; 4) ясно і позитивно висловлювати відданість государеві і любов до Вітчизни. На розгляд Ради ліцею подавалися й професорські звіти про прочитані курси.

Нагляд за точним виконанням програм професорами здійснював інспектор ліцею, який був присутній на лекціях і в разі відступу від програми негайно доповідав про це директору, а в окремих випадках – попечителю навчального округу [17]. Аналогічні функції нагляду належали й директору ліцею. Він міг у будь-який момент зажадати від професора рукописний варіант його лекцій або від студентів – конспект.

Кожний навчальний предмет завершувався усним опитуванням, навчальний рік – перевідними, а трирічний курс навчання – випускними іспитами. Порядок проведення іспитів визначали особливі правила, введені в ліцеї 19 серпня 1839 р. [18]. Для оцінювання знань студентів застосовували шестибальну шкалу: “0” – “для зовсім незнаючих предмет або тих, хто без поважної причини не з’явився на іспит”; “1” – “для слабких знань”; “2” – “для посередніх”; “3” – “для маючих достатні знання”; “4” – “для добрих”; “5” – “для відмінних знань”. На наступний курс переводили тих студентів, які мали середньоарифметичну оцінку з усіх предметів не нижче “2,5”, за умови, що жоден предмет не був оцінений нижче “2”.

Нові правила, затверджені Міністром народної освіти 31 травня 1845 р. [19], передбачали створення спеціального іспитового комітету у складі екзаменатора і двох викладачів відділення. До роботи комітету міг долучатися й директор ліцею [19, с. 10]. Певних змін зазнала система оцінювання. Так, заборонялося виставляти “0” за відсутність на іспиті; оцінка “2” була вилучена з системи оцінювання, а “1” тепер отримували за “посередні” знання. Право перейти на наступний курс, а випускнику – отримати атестат тепер мали особи, які отримували загальну оцінку і оцінку з кожного іспиту не нижчу за “3”. Для визначення загальної оцінки, як і раніше, виводилося середнє арифметичне з оцінок кожного навчального предмета [19, с. 12]. Важливо, що при переведенні та випуску студентів враховувалася й оцінка з поведінки, яка також мала бути не нижчою за “3”. Ліцеїстам, які за підсумками складання іспитів одержували менше “3” балів з одного предмета, при відмінних успіхах із решти дисциплін і “добрій” поведінці, Рада ліцею дозволяла перескласти іспит після канікул. Однак, якщо знання студента з кількох дисциплін були оцінені нижче за “3”, то перескласти іспит дозволяли лише через рік [19, с. 14].

Як і в університетах для заохочення студентів Рада ліцею щорічно пропонувала теми з предметів відділень для підготовки наукових робіт. Автори кращих із них нагороджувалися золотими та срібними медалями або отримували “схвальний відгук” [7, с. 1277].

Правилами дозволявся перехід в ліцей студентів університету. Щоб стати ліцеїстами, вони мусили подати свідоцтво про складання іспитів або витримати іспит у ліцеї за той курс, на якому навчалися. А при розбіжностях навчальних програм, переведений студент мав скласти іспит з тих дисциплін, які в університеті не вивчав [19, с. 17]. Втім такі переводи були поодинокими, значно частіше ліцеїсти переходили в університети або, закінчивши ліцей, продовжували навчання в університетах.

Для отримання атестата, окрім остаточних іспитів, студенти III курсу ліцею мусили написати “міркування” з одного з предметів відділення на запропоновану професором чи обрану самостійно тему [19, с. 15]. Якщо “міркування” визнавалося незадовільним, то студенту надавалося право подати інше “міркування”, але не раніше як через три місяці. Удостоєні золотої чи срібної медалі за наукову роботу та й ті, які чії роботи отримували “схвальний відгук”, звільнялися від написання випускного “міркування”.

Відзначимо, що мотивацією для отримання якісних знань служив табельно-посадовий статус випускника, який встановлювався на законодавчому рівні. Так, за Статутом 1837 р. (§ 94) усі вихованці ліцею, які пройшли повний курс навчання та отримали “похвальні атестати” при вступі на цивільну службу мали право на чин XII класу Табелі про ранги. Вони, як і випускники російських університетів, отримували звання дійсного студента та, згідно з § 112 Загального статуту університетів 1835 р., допускалися до іспиту на звання кандидата [20]. Обираючи військову службу, ліцеїсти мали однакові права з випускниками університетів на отримання першого офіцерського чину. Окрім цього, з 1840 р. випускникам ліцею було дозволено нарівні з дипломованими учителями займати посади домашніх наставників [21]. Тож, з 1838 р. по 1864 р. атестати отримали 808 студентів Рішельєвського ліцею, випускників-юристів серед них – 282 особи і 334 – закінчили камеральне відділення, тобто 77% всіх випускників ліцею мали ґрунтовну юридичну підготовку.

Отже, навіть такий короткий огляд організації діяльності Рішельєвського ліцею дає можливість зробити певні висновки. Заклад відіграв помітну роль у розвитку юридичної освіти в Російській імперії та забезпечив достойну юридичну підготовку його вихованцям. Запровадження спеціалізації підготовки юристів, практика визначення цілей і завдань навчальних програм мали відповідати потребам держави та створювали умови для впровадження диференціації професійної діяльності юристів, а існування мотивації якісної підготовки студентів гарантувало молодим людям отримання відповідних посад, тобто майбутнє працевлаштування.

Утім, перспективними є подальші дослідження, присвячені аналізу якості викладання, зв'язку навчального та наукового досвіду ліцею із сучасністю. Заслугове на окрему увагу науковий доробок його професорсько-викладацького складу. Тож, тема розвитку юридичної освіти в Рішельєвському ліцеї та вивчення цінного досвіду юридичної школи минулого потребує подальшого вивчення.

Використані джерела:

1. О переводе, упразднении и учреждении учебных заведений в Белоруссии // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1875. – Т. II, отд. I. – 1825–1839. – Стб. 475-476.
2. Об отмене устройства в Орше лицея, с употреблением назначенных на возведение здания оного сумм на потребности университета Св. Владимира // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1875. – Т. II, отд. I. – 1825–1839. – Стб. 752-753.
3. *Егоров А. Д.* Лицеи России. (Опыт исторической хронологии). В пяти книгах. Кн. I. Ришельевский лицей. – Иваново, Иван. инж-строй. ин-т, 1993 – 172 с.
4. *Міхневич Л. В.* Ришельєвський лицей – витоки вищої юридичної освіти в Одесі // “Науковий вісник НУБіП України”. Серія “Право” – К., 2013. – № 182 – Ч. 3. – С. 18-25.
5. Об образовании и Устав Ришельевского лицея. 2.05.1817 г. // ПСЗРИ-I – Том XXXIV. – № 26827. – С. 239-256.
6. *Михневич И. Г.* Исторический обзор сорокалетия Ришельевского лицея с 1817 по 1857 год. – Одесса, 1857. – 200 с.
7. Устав и штат Ришельевского лицея // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В.С. Балашева, 1875. – Т. II, отд. I. – 1825–1839. – Стб. 1264-1282.
8. Устав Демидовского лицея // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1876. – Т. II, отд. II. – 1840–1855. – Стб. 668-680.
9. О непринимании в университеты и лицеи лиц, окончивших курс в гимназиях с неудовлетворительными успехами // Журнал Министерства народного просвещения. – 1844. – Ч. XLIV, отд. I. – С. 47-48.
10. О требовании удовлетворительных познаний от поступающих в Ришельевский лицей по экзамену и о допущении в оный без экзамена, окончивших гимназический курс с одобрительными аттестатами // Журнал Министерства народного просвещения. – 1858. – Ч. XCIX, отд. I. – С. 18-19.
11. О недопущении в студенты Ришельевского лицея и в воспитанники состоящей при оном гимназии лиц, не имеющих законных доказательств о своем происхождении // Журнал Министерства народного просвещения. – 1848. – Ч. LVII, отд. I. – С. 8.
12. Общий отчет по Министерству народного просвещения за 1839 г. // Журнал Министерства народного просвещения. – 1840. – Ч. XXVI, отд. I. – С. 17-125.
13. О введении в Ришельевском лицее преподавания судебной медицины // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1876. – Т. II, отд. II. – 1840–1855. – Стб. 192-193.
14. О новом распределении учебных предметов в Ришельевском лицее // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1876. – Т. II, отд. II. – 1840–1855. – Стб. 288-290.
15. Отчет о преподавании наук в Ришельевском лицее за 1861–1862 гг. // Журнал Министерства народного просвещения. – 1862. – Ч. CXVI, отд. I. – С. 32-44.
16. О перенесении лекций в Ришельевском лицее на одно преобеденное время // СП по МНП за 1835–1849 гг. – СПб. Тип. Императорской Академии наук, 1866. – Т. 2 – С. 490.
17. Инструкция директору и инспектору Ришельевского лицея // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В.С. Балашева, 1876. – 1864. – Т. II, отд. II. – 1840–1855. – Стб. 1051-1055.
18. Правила для перевода студентов Ришельевского лицея из одного курса в другой и для выпуска окончивших полный курс учения // СП по МНП за 1835–1849 гг. – СПб. : Тип. Императорской Академии наук, 1866. – Т. 2 – С. 411-412.
19. Правила испытания для перевода и выпуска студентов Ришельевского лицея // Журнал Министерства народного просвещения. – 1845. – Ч. XLVII, отд. I. – С. 8-17.
20. Общий устав Императорских российских университетов. 26 июля 1835 г. // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1875. – Т. II, отд. I. – 1825–1839. – Стб. 969-995.

21. О дозволении студентам Ришельевского лицея вступать в домашние наставники // СП по МНП: царствование Николая I. 1825–1855 гг. – СПб. : Тип. В. С. Балашева, 1876. – Т. II, отд. II. – 1840–1855. – Стб. 55-56.

Михневич Л. В. Подготовка юридических кадров в Ришельевском лицее за Уставом 1837 года.

В работе раскрыт процесс подготовки юридических кадров в период действия второго Устава Ришельевского лицея (1838–1864 гг.), формирование учебного плана юридического отделения, изучение юриспруденции студентами камерального отделения и института восточных языков; выяснены особенности учебного процесса лицея и выявлены его достижения в подготовке юристов.

Ключевые слова: юридическое образование, Ришельевский лицей, устав лицея, подготовка юридических кадров, учебный план, юриспруденция.

Mikhnevich L. Preparation of legal personnel in the Richelieu Lyceum on Charter 1837.

The scientific work discloses a process for judicial training during the period of the second Charter of the Richelieu Lyceum (1838-1864 gg.), the formation of the curriculum of the legal department, the study of jurisprudence by the students of the cameral department and the Institute of Oriental Languages, identified the educational process of the Lyceum and revealed its achievements in training lawyers.

Keywords: legal education, Richelieu Lyceum, Lyceum statute, judicial training and curriculum, jurisprudence.

УДК 343,98:94(470+571)"1864"

Середа О. В.

**Національний юридичний університет України
імені Ярослава Мудрого**

КРИТЕРІЇ ДОБОРУ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ІДЕАЛІ ТА РЕАЛІЇ (до 150-річчя судової реформи 1864 р.)

У статті відтворено історію розробки критеріїв добору суддівського корпусу, розкрито зміст основних дискусій. Визначено основи правового регулювання добору мирових суддів, суддів окружних судів і судових палат, а також присяжних засідателів і станових представників.

Ключові слова: судова реформа 1864 р., суддівський корпус, судді, присяжні засідателі, станові представники.

Метою судової реформи 1864 р. було повернення довіри суспільства до судової влади шляхом реформування судоустрою і судочинства на демократичних засадах, визнаних юридичною наукою і світовою практикою. Однак нова судова система залишилася б нежиттєздатною без авторитетного суддівського корпусу, в якому відчувалася істотна потреба.

Судді не відповідали своєму високому званню за рівнем професійної підготовки і моральних якостей. Малоземельні дворяни, які склали основу суддівського корпусу, відрізнялися цілковитим невіглаством. Їм була властива зверхність, широта поміщицького побуту, відвертість панських смаків і звичок. Вони нехтували званням судді представників інших станів, які перебували з ними в одній колегії. Крім того, у склад суду потрапляли вбивці та грабіжники [1, с. 210-211]. В свою чергу поведінку